

KAZANÇ YÖNETİMİ

Abdullah TEKİN*

Nurcan KABADAYI**

ÖZET

Finansal tablolar işletmenin başarısını yansıtarak piyasa değerini belirleyen en önemli araçlardır. İşletmeler, muhasebe sistemindeki alternatif uygulamaların sağladığı esneklikten yararlanarak, finansal tabloları gerçekte olduğundan farklı gösterecek şekilde düzenlemek suretiyle kazanç yönetimi uygularlar. Kazanç yönetimi, özel kazançlar elde etmeye yönelik dışsal finansal raporlama sürecine bu amaçlara uygun olarak müdahale etmektedir. Kazanç yönetimi ile yatırımcıların ve diğer finansal bilgi kullanıcılarının karar ve düşüncelerini etkilemek amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve diğer ülkelerdeki kazanç yönetimi yaklaşımları ve kazanç yönetimi konusuyla ilgili bireylerin etik değer anlayışlarının ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Şirketlerde Kazanç Yönetimi, Finansal Bilgi Manipülasyonu, Muhasebe Hata ve Hileleri, Yaratıcı Muhasebe, Hileli Finansal Raporlama.

ABSTRACT

Financial tables are the most important tools that identify the market price of a company by reflecting the operational success. Companies, by use of the flexibility of alternative applications in accounting system, apply profit management by organizing the financial tables unequal to the real situations. Profit management is to interfere external financial reporting process in order to gain special profits. With profit management, the main aim is to affect decisions and plans of the investors and the other financial information users. The purpose of this study is to present ethical understanding of the individuals about profit management issue and profit management approaches in Turkey and other countries.

Key Words: Earnings Management Companies, Financial Information Manipulation, Accounting Error and Cheats, Creative Accounting, Fraudulent Financial Reporting.

GİRİŞ

Finansal tablolar işletmenin başarısını yansıtarak piyasa değerini belirleyen en önemli göstergedir. Dolayısıyla yönetici ve muhasebe ilişkisinin en önemli boyutu finansal raporlamadır. Yöneticiler işletmenin durumunu daha iyi

---

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

gösterebilmek, işletme sürekliliğini sağlamak için finansal tabloların belirli hedeflere yönelik olarak değişimini istemektedirler.

Finansal raporların üretildiği muhasebe sistemi, ortaya çıkabilecek farklı durumlarda uygulanabilirliği sağlamak için alternatifli düzenlemeler içermektedir. Muhasebe sistemindeki alternatif uygulamaların sağladığı esneklikten yararlanan yöneticiler finansal tabloları gerçekte olduğundan farklı göstererek kazanç yönetimi uygularlar. Kazanç yönetimi ile yatırımcıların veya diğer finansal bilgi kullanıcıların karar ve düşüncelerini etkilemek, işletme lehinde değiştirmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle kârın daha önceden yönetici tarafından belirlenmiş ya da finansal analist veya yatırımcı tarafından tahmin edilmiş bir noktaya doğru manipüle edilmesi söz konusudur. Dolayısıyla kazanç yönetimi ile muhasebe bilgisinin bilinçli olarak yanlış açıklanması ya da hiç açıklanmaması mümkün olmaktadır.

Yöneticiler muhasebe teknikleri üzerindeki takdir haklarını işletmelerinin çıkarlarına uygun finansal sonuçlar elde etmek üzere kullanmaktadırlar. Kazanç hedeflerine ulaşma ve analistlerin kazanç tahminlerini yakalama çabası yöneticiler üzerinde büyük baskı yaratmaktadır. Bu baskı yöneticilere vaat edilen finansal teşviklerle de birleşince yöneticileri agresif muhasebe uygulamaları ve doğru olmayan muhasebe yorumları yapmaya yöneltmiştir. Kazanç yönetimi genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri dâhilinde yapılabildiği gibi, muhasebe standartlarındaki esnekliği zorlayan, ilkeleri ihlal eden uygulamalar olarak da karşımıza çıkıp finansal tablo ve raporlarda ciddi manipülasyonlara yol açabilmektedir.

Kazanç yönetimi, başta yöneticiler olmak üzere işletmede çalışan muhasebeciler, serbest muhasebeciler, iç ve dış denetçiler, finansal analistler, akademisyenler, muhasebeci ve işletme yöneticisi adayı öğrenciler için son yıllarda önemini hızla artıran bir konudur. Yukarıda adı geçen meslek gruplarına dâhil insanların kazanç yönetimine yaklaşımlarında mesleki donanımlarının yanında kişisel algılamaları da çok önemli farklar yaratabilmektedir.

Kazanç yönetimi tanımı ile ilgili farklı görüşler, Türkiye ve diğer ülkelerdeki kazanç yönetimi yaklaşımları ve de kazanç yönetimi konusuyla ilgili bireylerin etik değer anlayışlarının araştırılması bu çalışmasının konusunu oluşturacaktır.

Çalışmada kazanç yönetimi üzerinde durularak, kazanç yönetimin nedenleri, amaçları, araçları, teknikleri ve ölçüm modelleri tek tek açıklanmıştır. Ayrıca, finansal bilgi ve manipülasyon kavramları açıklanmış, muhasebe hile ve hataları konularına değinilmiştir. Son olarak da Türkiye’de ve Dünya’da kazanç yönetimi etiği hakkındaki çalışmalar ve görüşlere yer verilmiştir.

1. KAZANÇ YÖNETİMİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1.Kazanç Yönetimi Kavramı

Kazanç yönetimi, özel kazançlar elde etmeye yönelik dışsal finansal raporlama sürecine bu amaçlara uygun olarak müdahale etmektir. Diğer bir tanımlamayla, kazanç yönetimi, yöneticilerin şirketin performansı hakkında herhangi bir hak sahibini yanıltmak veya rapor edilen sonuçlara dayanarak elde edilecek anlaşmaları etkilemek için finansal raporları değiştirmek amacıyla kullandıkları bazı işlemlerdir.

Schipper'e göre kazanç yönetimi; bir takım özel çıkarlar elde etmek amacı ile dış finansal raporlama sürecine yönelik müdahaledir. Bu tanım ile Davidson, Steikney ve Weil'in tanımları arasında ki belirgin fark, faaliyetler için genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunun konu edilmemiş olması ve özel çıkarlar elde etmek amacı ile sadece dış finansal raporları etkilemenin hedeflendiğinin ifade edilmesidir. Kazanç yönetiminin bir diğer tanımı ise Healy ve Wahlen'e (1999) aittir. Onların tanımına göre kazanç yönetimi; gerek paydaşları, firmanın ekonomik durumu hakkında yanıltmak, gerek finansal raporlardaki muhasebe kalemlerine bağlı kimi sözleşmelerin yaptırımlarını hafifletmek amacı ile yöneticilerin finansal raporları değiştirebilecek karar ve uygulamalarından oluşur. Levitt ise kazanç yönetimini; finansal raporları hazırlayıp kamuya açıklayanların, piyasa analizcilerinin kâr beklentilerini karşılamak ve istikrarlı bir kâr görünümü yaratabilmek için yaptıkları bütün işlemler olarak tanımlamıştır (Kurşunel, vd. 2005, 172).

Pekçok faktör yatırımcıların ilgilendikleri işletmeyle ilgili kazanç kalitesini algılamalarını etkileyebilir. Bu sebeple yönettikleri işletmeyi olduğundan iyi göstermek isteyen yöneticiler muhasebe politikası seçimlerini belirlerken bu durumu göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu faktörlerden biri işletmeyle ilgilenenlerin o işletme hakkındaki izlenimleridir. Bu sebeple yöneticiler işletmeyle ilgili olarak bilinçli bir biçimde işletmenin imajıyla oynamaktadırlar. Bir kişinin başarısında donanımı kadar kişisel olarak algılanması da son derece etkilidir. Benzer olarak şirketin gelecekteki piyasa başarısında algılanan kazanç kalitesi şirketin gerçek kazanç kalitesi kadar önemlidir. Yöneticiler bunun farkında oldukları için sürekli olarak işletmenin finansal durumunun iyi olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar. Bu sebeple aynı finansal durumda olan iki şirket kazanç yönetimi uygulamalarıyla farklı kaliteye sahipmiş gibi algılanabilir (Ayres, 1994, 27-28).

Kazanç yönetimi araştırmalarının 1980'lerin ikinci yarısında Healy (1985) ile birlikte başladığı kabul edilir. Ancak literatürde kazanç yönetimi ile karıştırılan ve belki de kazanç yönetiminin öncüsü kabul edilebilecek gelir düzeltme faaliyetlerine ilişkin araştırmaların daha eskiye dayandığını söylemek

mümkündür. Bu konudaki ilk çalışma Hepwort'a (1953) aittir. Hepwort yönetici teşviki ile hissedar memnuniyeti arasındaki ilişkiyi araştırmıştır.

Kazanç yönetiminin tanımı üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, kazanç yönetimini, firmanın ve/veya yöneticilerin çıkarlarına hizmet etmek amacı ile kısa dönemli ve gelecek dönem etkinin nötrleştirileceği karar ve eylemlerle desteklenen genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine bağlı faaliyet ve muhasebe manipülasyonları olarak tanımlayabiliriz. Kazanç yönetimi bu şekilde değerlendirildiğinde, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile tutarlılığı ve yapılan manipülasyonun bir sonraki dönem nötrleştirilmesi onun muhasebe hilesi, yolsuzluk ve aldatma gibi kavramlardan kolaylıkla ayrılabilmesi görülür (Kurşunel, vd. 2005, 174).

Kazanç yönetimindeki temel hedef, zararları önlemek, kazançlardaki azalmayı önlemek, analist tahminlerini karşılamak, analist tahminlerini geçmek olarak sıralanabilir. Kazanç yönetimi tekniklerinden biri olan gelirin düzgünleştirilmesi ise bir işletme için normal olarak kabul edilen gelirdeki dalgalanmaların bilinçli olarak azaltılması şeklinde tanımlanabilir. Gelirin düzgünleştirilmesi de düzgün veya artan bir kazanç rapor etme çabalarıdır. Yöneticiler, düzgün kazancın daha fazla değerli olduğunu, düzgün kazançların olası borç ve temettü anlaşmalarının ihlalleri riskini azalttığını, yönetim ikramiyelerini artırdığını düşündükleri için yönettikleri işletmelerin gelirlerini düzgünleştirmeye çalışmaktadırlar (Çıtak, 2009, 102).

Yöneticilerin bunu denemelerinin nedenleri şunlar olabilir. Yöneticiler (Çıtak, 2009, 87);

- Düzgün kazancın daha fazla değerli olduğunu,
- Düzgün kazançların olası borç ve temettü anlaşmalarının ihlalleri riskini azalttığını,
- Yönetim ikramiyelerini artırdığını düşünmektedirler.

Genel olarak, düzgünleştirilen ya da yönetilen kazançların yatırımcılar, kredi verenler ve diğer kullanıcılar için daha az bilgilendirici ve dolayısıyla da düşük kalitede olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar bazı kazanç yönetimleri finansal tablo okuyucularına açıkça görünmese de, bazılarının tespit edilme olasılığı bulunmaktadır.

1.1.1. Finansal Bilgi ve Manipülasyon Kavramları

Son yıllarda finansal bilgi manipülasyonu üzerine yapılan akademik çalışmaların sıklığı, bu alanda yapılan çalışmaların özellikle Enron, WorldCom ve Parmalat skandallarından sonra ne kadar da gerekli olduğunu gözler önüne sermiştir. Özellikle Anglo-Sakson literatüründe geniş kapsamlı yer bulan bu çalışmaların temelinde, finansal tabloların gerçeği ne kadar yansıttığına

bakılmaktadır. Gelişmiş sermaye piyasalarında yatırım aracı olarak hisse senetlerini seçen bireysel ve kurumsal yatırımcılar finansal tabloları inceleyerek yatırım kararı almakta ve bu tabloların ortaya koyduğu ekonomik değerlere göre portföy çeşitlendirmesi yapmaktadırlar. Bu piyasalarda, finansal tablolarda sunulan bilgilerin içeriği ve tutarlılığı bilinçli yatırımcılar tarafından sorgulanmaktadır. Ülkemizde ise yatırımcı tarafından sorgulama alışkanlığı tam olarak tesis edilememiştir (Küçükkocaoğlu, vd. 2005, 161).

“Finansal tablolar, muhasebe sistemi içinde kaydedilen ve toplanan bilgilerin, belirli zaman aralıkları ile bilgi kullanıcılarına iletilmesini sağlayan araçlardır” şeklinde tanımlanmaktadır.

Finansal tablolar, muhasebenin tanımında yer alan raporlama işlevinin yerine getirilmesi gereği ortaya çıkan tablolardır. Muhasebeden beklenen en önemli görevlerden biri de işletmede meydana gelen olayları belirli dönem aralıklarıyla işletme sahiplerine, kredi verenlere ve diğer ilgililere aktarmaktır (Akdoğan, vd. 2007, 3).

Finansal raporlar farklı gruplara bilgi vermek amacıyla ortaya konmasına rağmen bu raporlardan sağlanan yarar, kullanıcılarının bu bilgiyi ne şekilde değerlendirecekleri ve ne amaçla kullanacaklarıyla yakından ilgilidir. Örneğin; dönemselsel olarak raporlanan temel finansal tablolar işletmeye borç verecek bir kişi ya da kurum tarafından kullanıldığı gibi, şirkete ortak olmayı düşünen yatırımcılar tarafından da kullanılabilir. Ancak iki grup da ellerindeki finansal raporlardan kendi bakış açılarına uygun ve davranış belirlemelerine yardım edecek, belirsizliği azaltıcı enformasyonu ön plana alırlar. Doğal olarak aynı raporun farklı çıkar grupları üzerinde doğuracağı etkiler de farklı olabilir.

Finansal raporlarla sunulan enformasyonun temel ekonomik etkileri aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir (Özer, 1996, 13).

- Varlıkların yatırımcılar arasındaki dağılımını etkiler.
- Maruz kalınan toplam risk ve riskin seçimler arasındaki dağılımını etkiler.
- Toplumun sahip olduğu toplam varlığın tüketim ve yatırım arasındaki dağılımını, dolayısıyla ekonomi genelinde sermaye birikim oranını etkiler.
- Finansal bilgi açıklamalarının ortaya çıkması, belgelendirilmesi, yayılması, işleme tabi tutulması, analizi ve yorumlanması çabalarına ayrılan kaynakların miktarını etkiler.
- Açıklanmamış bilgiyi elde etmek için yatırımcılar ve yatırımcılara destek veren gruplar tarafından kullanılan kaynakların miktarını etkiler.

Şirketlerin finansal tablo ve raporlarında yer alan verilerin yöneticilerin istekleri ile uyumlu olmasını sağlamak amacıyla, finansal raporlama sürecine (muhasabe standartları çerçevesinde ya da bunun dışında) müdahalede bulunulması” olarak tanımlanabilen finansal bilgi manipülasyonu ile şirketlerin finansal durumu, faaliyetleri ve faaliyet sonuçları hakkında ilgililere gerçeğe aykırı bir bilgi sunulabilmektedir (Küçüksözen, 2004, 43).

Finansal bilgi manipülasyonunun çeşitli yöntemleri, görünümleri ve tanımları olmakla birlikte çok temel bir amacı bulunmakta olup, bu amaç; Şirketle ilgili risk hakkında piyasa katılımcılarındaki izlenimi ya da algıyı ve şirketin vurgulanması gereken farklılıklarını etkileme arzudur.

Etkin bir piyasada finansal bilgi manipülasyonunun ortaya çıkarılarak kamuya açıklanması durumunda üç aşamalı bir tepki söz konusudur;

1. Finansal bilgi manipülasyonunun açıklanmasına piyasa, etkin piyasalar hipotezini destekler şekilde, önce olumsuz tepki göstermekte ve hisse senedi fiyatları düşmektedir.
2. Açıklama sonrasında, hisse senedi fiyatı aşırı tepki hipotezini destekler şekilde toparlanmakta, diğer bir ifade ile hisse senedi fiyatı düşüş kadar olmasa da biraz yükselmektedir.
3. Finansal bilgi manipülasyonunun açıklanması sürecinde, hisse senedi fiyatlarındaki dalgalanma, belirsiz bilgi hipotezini destekler şekilde başlangıçta çok yüksek, sonra daha düşük oranda gerçekleşmektedir.

Dolayısıyla, finansal bilgi manipülasyonuna karşı yatırımcı tepkisi oldukça sert olup, ilk sonuç ilgili hisse senedi fiyatının düşmesidir. Bu olumsuz etki sadece ilgili şirket hissedarları ve yöneticileri ile sınırlı kalmamakta, bütün sermaye piyasasında olumsuz bir tepki oluşmasını da tetiklemektedir (Küçükkocaoğlu, vd. 2005, 168).

Bir işletmede güvenilir finansal tablo hazırlamak, özellikle işletmenin hisse senetlerine yatırımcı çekmek ve işletmeye kredi bulmak için ön şart olup, işletmenin piyasada belli sözleşmeler yapması ve belli tedarikçilerle çalışabilmesi açısından çok önemlidir. Bu nedenle yatırımcılar, kredi verenler, müşteriler, tedarikçiler işletme yönetiminin performansını değerlendirmek ve diğer firma ve yatırımcılarla karşılaştırmak için güvenilir finansal tablo istemektedirler. Güvenilir finansal tablo ise, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ve standartlarına uygun düzenlenmiş ve gerçeğe uygun bir şekilde sunulmuş finansal bilgiler içeren tablo anlamına gelir (Doyrangöl, 2007, 53).

Türkiye’de finansal bilgi manipülasyonu tespitine rağmen ilgili şirket hisse senedi fiyatlarında yükseliş olması ya da beklenen düzeyde bir düşüşün gerçekleşmemesi aşağıdaki şekillerde yorumlanabilir (Küçüksözen, 2004, 109):

- Türkiye'deki finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarından kamuya açıklananların çoğunluğunda, finansal bilgi manipülasyonu örtülü kâr aktarımı şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yatırımcılar bu durumu şirketlerin gerçekte kamuya açıklanandan daha kârlı olduğu biçiminde değerlendirmekte ve örtülü kâr aktarımının SPK tarafından düzeltilireceğini de dikkate alarak, şirket hisse senetlerine daha yüksek bir değer atfetmektedirler. Bu nedenle hisse senedi fiyatları yükselmekte ya da beklenen düzeyde düşmemektedir.
- Finansal bilgi manipülasyonu açıklaması ile birlikte işlemleri durdurulan şirketlerde, işlemler en az 7,5 ay gibi uzun bir süre sonra tekrar başladığı için piyasa finansal bilgi manipülasyonu bilgisini artık dikkate almamaktadır.
- Finansal bilgi manipülasyonu uygulaması daha önce SPK'nın denetimleri nedeniyle piyasa tarafından öğrenilerek, hisse senedi fiyatlarına yansıtıldığı için, finansal bilgi manipülasyonunun açıklanmasının piyasada önemli bir etkisi olmamaktadır.
- Yatırımcılar şirketlerle ilgili finansal bilgilere çok önem vermemektedirler.

1.2. Muhasebe Hileleri ve Türleri

Muhasebe hilelerinin yapılmasının temelinde yatan sebepler; zimmetlerin gizlenmesi, ortakların birbirini yanıltma isteği, daha az kâr dağıtma isteği, yolsuzlukların gizlenmesi, teşviklerden haksız yere yararlanma arzusu ve vergi kaçırma düşüncesidir (Altındağ, 2001, 548).

Muhasebe hilelerinde sıkça rastlanan başlıca hile türleri aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

1.2.1. Bilinçli Hatalar

Muhasebe hatalarının kasıtlı olarak yapıldığı durumlarda muhasebe hatasının yerini muhasebe hilesi alır. Zira hataları hilelerden ayıran temel unsur kasıt unsuruydu. Ancak burada kasıt unsurunun tespiti bir hayli zordur. Hatalarda kasıt yoktur, bilgisizlik, dikkatsizlik ve ihmal vardır. Hile ise, kara dayanan bir harekettir ve yanıltmaya yönelik kasıt içermektedir. Değerlemesi çok zor olan kasıt unsurunda, bir düzensizlik kasıtlı olarak yapılıyorsa, bu hile kapsamına girmektedir (Bozkurt, 2000, 66).

Yapılan herhangi bir düzensizliğin temelinde kasıt unsurunun olup olmadığını anlayabilmek için bazı genellemeler yapmak mümkündür (Gürbüz, 1995, 62).

- İşletmede yapılan hatalar hep aynı yönde ve sık sık tekrarlanıyorsa, bu hataların hile olduğu anlaşılır.

- Yapılan yanlışlığın işletme düzeyinde değer olarak yüksek olması durumunda söz konusu yanlışlığa hile gözü ile bakılır.
- İşletmede yapılan bir hatanın kolayca ortaya çıkabilmesi mümkün olmasına rağmen bunu örtmeyi sağlayıcı bir yanlışlık yapılmışsa bu hatanın hile olduğu anlaşılır.

1.2.2. Kayıt Dışı İşlemler

Muhasebede gerçekleştirilen her işlemin kural olarak bir belgeye dayandırılması gerekmektedir. Bir kısım işlemlerin kasıtlı olarak belgesiz yapılması veya kanuni defter kayıtlarına yansıtılmaması şeklinde gerçekleşen hilelerdir. Bu tür hileler fatura almamak, vermemek veya belgeleri kaydetmemek şeklinde yapılmakta olup, bunların amacı da daha az vergi ödemektir.

TTK'nda belge düzeni ile ilgili hükümler yer almaktadır. Ancak VUK daha ayrıntılı ve sınırlayıcı hükümler getirmektedir. Bu iki kanunun temel yaklaşımları farklıdır. Çünkü vergi hukuku, ilişkilerinde sadece yükümlü ile devletin yararları değil tüm toplumun yararları da düşünmektedir. Bu sosyal hukuk, sosyal maliye düşüncesinin bir gereğidir. TTK ise, kişiler arasındaki ticari ilişkileri göz önünde bulundurarak üçüncü kişilerin de korunmasını dikkate almaktadır (Karakoç, 1997, 98).

1.2.3. Zamanından Önce veya Sora Yapılan Kayıtlar

Muhasebede mali nitelikli işlem ve olaylar defterlere kaydedilirken, söz konusu işlem ve olayın oluş tarihi önemli bir husustur. Zira, bu hususu gözardı eden bazı muhasebeciler çıkar amacıyla işlemi olduğundan önce ve sonra defterlere kaydedebilmektedirler. İşte bu şekilde yapılan hileler zamanından önce veya sonra yapılan kayıtlar ismiyle anılmaktadır.

VUK'nda belirtilen bu süre mükelleflere iş yoğunluğu gibi nedenlerle tanınan bir süre olup, mükelleflerin dönemler itibariyle matrah ayarlamalarına imkân veren bir süre değildir. Yani işlemler vergiyi doğuran olayın vuku bulunduğu vergilendirme döneminde beyan edilmelidir. İşlemlerin oluş zamanı ile kayıt zamanı karıştırılmamalıdır. Bazen işletmeler bir kısım işlemlerini zamanından önce kayıtlarına yansıtılabilmektedirler. Örneğin; işletmenin likidite durumunu iyi göstermek amacıyla bilanço kapandıktan sonra gelecek nakdi, önceden kaydetmesi gibi (Irmak, vd. 2002, 43).

1.2.4. Bilanço Maskeleyesi

İşletmenin mali durumunun olduğundan farklı olarak gösterebilmek amacıyla, bilançoda usul ve esaslara aykırı olarak yapılan düzenlemelere bilanço maskeleyesi denilmektedir.

Bilanço maskeleyesinin, bilanço hesaplarının düzenli olarak sıralanması, bilançonun açıklığını bozucu hesaplara yer verilmesi nedeniyle meydana geldiği

ve daha önce yapılmış bulunan muhasebe hilelerine yönelik bulunduğu, bazı yazarlar tarafından ileri sürülmekte ise de bilânço maskelenmesine; üçüncü şahısları yanıltmaya yönelik ve onların zararını amaçlayan ayrı bir muhasebe hilesi olarak bakılması da düşünülebilir. Bilânço maskeleyişinin temel amacı; işletmenin ekonomik ve mali yapısı ile kârlılık ve likiditesi hakkında, yanlış ve yanıltıcı bilgi vererek çeşitli hak ve menfaatler sağlamaktır (Bozkurt, 2000, 64).

1.2.5. Defter ve Belgeleri Yok Etmek, Defter Sayfalarını Yok Etmek

İşletmelerde tutulması zorunlu olan defterlerin kayıt şekilleri ve şartları ile saklama zamanları VUK ve TTK'da ayrı ayrı belirtilmiştir. Ayrıca tutulan defterlerin notere tasdiki ve istenildiğinde yetkililere ibraz ve teslim edilmesi de gene ilgili yasalar tarafından belirlenmiştir.

VUK'nun 218. maddesi gereği tutulması zorunlu olan defterlerde, kayıtlar arasında usulen yazılmaya mahsus olan satırlar, çizilmeksizin boş bırakılamaz ve atlanamaz. Ayrıca, ciltli defterlerde, defter sayfaları ciltten koparılamaz, tasdikli yaprakların sırası bozulamaz, bunlar yırtılamaz ve yenileri konulamaz. Söz konusu yasada belirtilen usul ve esasların aksi durumlarının yapılması halinde muhasebe hileleri ortaya çıkacaktır.

İşletmelerde bir sene boyunca usul ve esaslara uygun olarak tutulan defterlerden VUK'nun 220. maddesinde belirtilenleri tasdike tabi olup, kanunda belirtilen sürelerde notere tasdik ettirilmelidirler. Ayrıca, yine VUK'nun 253. maddesi gereği tasdik ettirilen bu defterler beş yıl süreyle muhafaza edilmek zorundadırlar. Bu süre zarfında defter tutmak zorunda olan gerçek ve tüzel kişiler, istenildiğinde bu defterler ile birlikte, belge ve karneler ile vermek zorunda bulunan bilgilere ilişkin mikro fiş, mikro film, manyetik teyp, disket ve benzeri ortamlardaki kayıtlarını ve bu kayıtlara erişim veya kayıtları okunabilir hale getirmek için gerekli tüm bilgi ve şifreleri yetkili makam ve memurlara ibraz etmek zorundadırlar.

2. KAZANÇ YÖNETİMİNİN NEDENLERİ

İşletme yöneticileri, işletme ile ilgili alacakları kararlarda rasyonellik ilkesini göz önünde bulundururlar. Yöneticilerin alacakları kararlar işletme kârlılığını, pazar payını ve verimliliğini arttırmaya yönelik işletme yararına olabileceği gibi, yöneticinin kişisel gelirini ve ününü arttırmaya yönelik de olabilir (Fudenberg, vd. 1995, 78).

Kazanç yönetimine neden olan şartlar tüm yaratıcı muhasebe uygulamalarında olduğu gibi; zayıf iç kontrol yapısı, deneyimsiz yönetim, karmaşık işlemler, zayıf bir yönetim kurulu olarak sıralanmaktadır.

İşletmenin iç kontrol yapısının güçlü olması; varlıkların korunmasını, hatalı ve hileli işlerin önlenmesini, muhasebe kayıtlarının eksiksiz ve geçerli olmasını finansal bilgilerin zamanında hazırlanmasını sağlamakta ve yönetimin gerçek verileri olduğundan farklı göstermesinde azaltıcı rol üstlenmektedir. Ayrıca, iç kontrol yapısı zayıf olan bir işletmede etik kurallara uymayan çalışanların ceza almayacağından emin olması, kazanç yönetiminin yapılmasına neden olacaktır.

Teşvik ve fırsatın algılanması, işletmelerde muhasebe hilelerinin var olmasındaki en büyük etkidir. Bunun dışında ulaşılması gereken hedefler vardır ki, bu hedeflere hangi yollardan ulaşığının bir önemi olmamaktadır. Çünkü bazı işletmeler için sonuca gidebilmiş olmak her şeyden önemlidir. Eğer uygun şekilde tasarlanıp uygulanırlarsa iç kontroller hileye bağlı önemli yanlış bildirim riskini azaltabilirler. Böylece, hile riskini tespit ederken denetçi, müşterinin düzgün bir iç kontrol yapısı olup olmadığını kontrol etmelidir çünkü düzgün iç kontroller hileyi başlamadan bile önce önleyebilirler (Çatıkkaş, 2005,6).

Firma açısından kazanç yönetimi faaliyetlerini gerçekleştirme arzusu, politik maliyet hipotezi ile açıklanabilir. Politik maliyet hipotezine göre, servet transferi yaptığı düşüncesi ile ilgili devlet birimleri tarafından denetlemeye tabi tutulma olasılığı olan firmaların, bu olasılığı düşürmek için kârı yönetmeye çalışacağı kabul edilir. Politik maliyet; antitröst incelemelerini, mali düzenlemeleri, vergileri, hükümet yardımlarını ve teşvikleri kapsar. Ancak bunlara ek olarak petrol krizi, Körfez savaşı gibi küresel olaylar ile uluslararası ya da yerel ekonomik kriz ve dalgalanmalar da bu konu ile ilişkilendirilir ve bu gibi durumlar için de firmaların kâr yönetim faaliyetleri araştırılır. Politik maliyet hipotezi içinde yer almasa da uygun koşullarla borç bulma isteği, diğer sebeplerden kaynaklanan aşırı kâr gizleme arzusu ya da düşük performansı perdelemek için antidamping faaliyetleri de, kârı yönetmek için güçlü sebepler arasında sayılabilir (Kurşunel, vd. 2005, 7).

Duncan'a göre ise; kazanç manipülasyonuna sebep olan 3 faktörün bileşeni olan 20 neden bulunmaktadır(Dunca, 2001, 32).

- a) Dışsal Faktörler
  - Analistlerin öngörülleri,
  - Kredi verenlerin beklentileri,
  - Rekabet,
  - Kontrat yükümlüllükleri,
  - Ayı piyasası,
  - Yeni finansal işlemler,
  - Pazarın işletmeye ilgisizliğı.

b) İşletme Kültürü

- Birleşmenin çekiciliği,
- Yönetim tavizleri,
- Kısa dönemli odaklanma,
- Gerçek olmayan plan ve bütçeler,
- Amirlerin dönem sonu beklentileri,
- Aşırı kâr sonrası düşüş korkusu,
- Hukuk dışı işlemleri gizleme.

c) Kişisel Faktörler

- Kişisel ikramiyeler,
- Promosyonlar,
- Takım çalışması (takımlara da promosyon verilebilir),
- İş kaybı korkusu,
- Kahramanlık,
- Denetçileri önemsememe

2.1. Kazanç Yönetimi Amaçları

Kâr manipülasyonunun en önemli amacı, daha düşük maliyetle kaynak temin edebilmek ve borç sözleşmelerindeki koşulları karşılayamamaktan kaçınmaktır. Literatürde ortaya konan kâr manipülasyonu amaçlarına bakıldığında bunlar arasında (Kurşunel, vd. 2005, 4),

- Şirketin hisse senedi fiyatını ve riskini etkilemek,
- Kredi verenler, yatırımcılar ve çalışanlarla ilişkileri iyi tutmak,
- Yönetici ücretlerini manipüle etmek,
- Politik ve düzenlemelerden kaynaklanan riskleri bertaraf etmek,
- Yatırımcıların şirketle ilgili olarak algıladıkları riski azaltmak,
- Şirketin gelecekteki performansı hakkında piyasaya olumlu sinyal göndermek,
- Vergi avantajı sağlamak sayılabilir.

2.2. Kazanç Yönetimi Araçları

Muhasebe rakamlarının manipülasyonu için kullanılan yöntemler birbirlerinden ayrı olarak düşünülmemelidir. Bu yöntemler raporlama sürecinde ayrı ayrı kullanabildiği gibi bir bütün olarak da meydana gelebilmektedirler. GKGMİ dahilinde olan ve GKGMİ'ni ihlal eden manipülasyon yöntemleri aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. Gelir İstikrarlaştırma

Gelir, günlük ekonomik faaliyetlerin tamamında yer alır ve yatırım kararları ve vergilendirme gibi en önemli ekonomik olguların hedefindedir. Bu nedenle gelir, işletme çıktılarında ekonomik gerçekliğe uygun şekilde yer almalıdır.

Gelirin periyodik olarak istikrarlaştırıldığını ilk olarak ortaya koyan Hepworth'a göre gelir istikrarlaştırmanın başlıca sebepleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Gelir ve gider kalemlerinin göreceliliğini kullanarak vergi yükümlülüğünü azaltmak,
- İstikrarlı bir gelir akışı oluşturarak yatırımcının güvenini istikrarlı bir kâr payı edineceği yönünde sağlamak,
- Keskin bir gelir artışını engelleyerek çalışanların daha yüksek maaş istemesine engel olmak,
- İstikrarlı bir gelir akışı ile bireysel ve genel ekonomide olumlu bir psikoloji yaratmak.

Fudenberg ve Tirole'e göre gelir istikrarlaştırmanın tek suçlusu yöneticiler değil aynı zamanda onlarla işletme geliri üzerinden uzun dönemli kontrat yapan işletme ortak veya hissedarlarıdır. Bu durumda yapılan kontratın vadesi gelir istikrarlaştırma için önemlidir. Çünkü gelirin dönemler içinde belirli istikrarının olması için önemli düzeyde kontrat vadesinin olması gerekmektedir (Fudenberg, vd. 1995, 82).

Finansal tablo hileleri, genellikle, aktiflerin, gelirlerin ve kârların fazla bildirimini ve pasiflerin, giderlerin ve zararların eksik bildirimini şeklinde görülmekle birlikte bazen bunun tam tersinin yapıldığı da görülebilmektedir. Yüksek kâr edilen yıllarda kârın, izleyen dönemlerde düşük olma olasılığı dikkate alınarak gizlenmesi şeklinde bir değerlendirme de finansal tablo hilesi olarak adlandırılabilir (Çıtak, 2009, 87).

2.2.2. Yaratıcı Muhasebe Uygulamaları

Yaratıcı muhasebe, ilke ve kuralları, değerlendirme ölçüleri ve uygulamaya yönelik düzenlemelerin eksikliğinden yararlanmak suretiyle muhasebe rakamları üzerinde oynamak finansal tabloların biçimini veya finansal tablolarda yer alan

bilgilerin sunuluşunu değiştirerek finansal durumu olduğundan farklı göstermek amacıyla yapılan işlemlerin tümü olarak tanımlanabilir (Saltoğlu, 2003, 108).

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tanımı ve içeriği konusunda bir konsensüs bulunmamaktadır, dolayısıyla yaratıcı muhasebe finansal bilgi manipölasyonunun diğer yöntemlerinin bir karışımıdır. Bununla birlikte, yaratıcı muhasebe uygulamalarının bilanço, gelir tablosu ve nakit akım tablosu gibi finansal tablo kalemlerinin sınıflandırılması üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Gerek akademik literatürde ve gerekse uygulamada yaratıcı muhasebe uygulamalarına örnek olarak gösterilen bazı işlem ve uygulamalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçükocaoğlu, vd. 2005, 5);

- Fiktif gelir yaratılması ya da gelirin tahakkuk etmeden muhasebeleştirilmesi,
- Faiz giderlerinin agresif bir şekilde aktifleştirilmesi veya amortisman periyodunun uzatılması,
- Varlık ve yükümlölüklerin gerçeğe aykırı olarak açıklanması,
- Olağanüstü gelirlerin faaliyet gelirleri olarak, faaliyet giderlerinin ise olağan üstü giderler olarak gösterilmesi gibi işlemlerle gelir tablosu kalemlerinin sınıflandırılmasının değiştirilmesi,
- şirketin nakit üretme gücünün yüksek olduğu izlenimi yaratmak üzere nakit akım tablosunda yatırımlardan ya da diğer faaliyetlerden sağlanan nakdin, faaliyetlerden sağlanan nakit gibi gösterilmesi.

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının örneklerini her ülkede yaşanan şirket skandallarında görmek mümkündür. Ancak halkın %75'inin elinde hisse senedi bulunan bir ülke olması sebebiyle bu ülkede yaşanan skandallar toplumun büyük bir kesimini etkilediği için en dikkat çeken uygulamalar olarak literatürde konu olmuş örneklerdir.

Enron 1985 yılında Teksas eyaletinin Houston kentinde Houston Natural Gas ve InterNorth şirketlerinin birleşmesiyle kurulan bir şirkettir. Kısa bir süre içinde ABD'nin büyük şirketlerinden biri olan Enron, esas faaliyet alanı doğalgaz boru hattı (iletimi) olan bir şirket idi. Ancak Enron zamanla esas faaliyet alanından uzaklaşarak pek çok değişik alanda faaliyet göstermiş ve bu amaçla ikincil şirketler kurmuştur. Fakat esas faaliyet konusu olmayan yatırımlarında büyük zararlara uğramış, ancak bu zararları, denetim şirketinin de yardımıyla bir süre gizlemeyi başarmıştır (Toraman, 2002, 84).

Enron'un hemen ardından Worldcom skandalı gerçekteşmiştir. Telekomünikasyon sektöründe olan Worldcom'da açığa çıkarılan skandal, Enron skandalından farklı olarak, karmaşıklığı ve karanlığının düzeyi için değil, daha çok basitliği için hayrete düşürücüdür. Enron ve Worldcom skandalları

arasında farklılıklar olmasına karşın, bu iki şirketi birbirine bağlayan ortak bir bağ bulunmaktadır, o da daha fazla kazanmak. Worldcom'un CFO'su tarafından uygun olmayan bir şekilde, bilerek GKGM'ni ihlal ederek birkaç milyar dolar değerindeki giderleri aktifleştirmiş ve böylece 2001'de ve 2002'nin ilk yarısında rapor edilen giderlerini azaltmış ve yapay olarak kârı şişirmiştir.

Worldcom' un 2001 ve 2002'nin ilk çeyreği için kazançlarını yeniden bildirmesi gerektiğinin ilan edilmesinden bir hafta sonra, şirket çalışanlarından 17.000 kişiyi, (iş gücünün %20'sini), işten atmıştır. Buna ek olarak, Worldcom'un bu yaptıkları hisselerini değersiz hale getirmiş ve Worldcom hisselerinin yaklaşık 30 milyar dolarını tehlikeye atmıştır. Worldcom hat maliyetleri (line costs) olarak adlandırılan tutarların bir kısmını varlık hesaplarına kaydetmek suretiyle giderlerini azaltmış ve kârın 7.97 milyon dolar daha fazla açıklanmasını sağlamıştır (Özbirecikli, 2006, 10).

2.2.3. Agresif Muhasebe

Agresif muhasebe, yürürlükteki genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun ya da uygun olmayan yöntemler kullanılarak arzulanan bir finansal sonuca ulaşmak üzere muhasebe ilkelerinin bilinçli ve zorlayıcı şekilde tercih edilmesi ve uygulanmasıdır.

Agresif muhasebe uygulamalarında belirli dönemlerde kârı yüksek göstermek amacıyla, genellikle muhasebe standartlarının zorlanması suretiyle, konsinye satışların ve faturası kesilmiş ancak henüz müşteriye sevk edilmemiş mal tutarlarının satış gelirleri olarak kaydedilmesi, ayrıca gelir olarak kaydedilen faaliyetlere ilişkin bazı harcama ve giderlerin sonraki dönemlere ertelenmesi gibi uygulamalar yapılmaktadır (Yayla, 2006, 185).

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, finansal tablolarda nasıl bir bilgi açıklandığında nasıl bir tepki alınacağını önceden kestirilerek, finansal bilgi kullanıcılarının beklentilerini de göz önünde bulundurarak finansal tablolardaki görünümün değiştirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu değiştirme işlemi yapılırken tabii ki; bağımsız dış denetçilerin ve kamu denetçilerinin beklentileri de göz önünde bulundurulmaktadır. Çünkü bu denetçiler muhasebe bilgisi kullanıcılarının haklarını savunma pozisyonunda olan kişilerdir. Griffiths'e göre; firmaların yaratıcı muhasebeye yönelmesinin gerçek sebebi, finansal bilgi kullanıcıları için gerçeği hayalden ayırmanın giderek güçleşmesidir (Bayırlı, 2006, 64).

Yaratıcı muhasebe kavramı zaman zaman hile ve manipülasyon kavramıyla eş anlamlı kullanılsa da yaratıcı muhasebe teknikleri kullanılarak yapılan hileli finansal raporlamayı ifade eder. Manipülasyon daha çok borsada işlem gören hisse senedi fiyatlarını etkilemeye yönelik hileli işlemlerdir. Şüphesiz içinde özellikle kâr manipülasyonlarına yönelik yaratıcı muhasebe uygulamaları barındırabilir (SPK, 2003, 2-3).

Yaratıcı muhasebe uygulamalarının göstergelerini şu şekilde sıralayabiliriz (Çıtak, 2009, 108).

- Raporlanan kazançların kalitesinin ve tutarının sürekli bozulması,
- Nakit akışının yetersizliği,
- Stokların fazla bildirimini,
- Uygun olmayan gelir tanınması,
- Diğer işletme varlıklarının fazla bildirimini,
- Borçların ve diğer yükümlülüklerin eksik bildirimini,
- Uygun olmayan açıklamalar.

Söz konusu uyarı işaretleri teknik olarak daha önce açıklandığı için burada tekrar edilmeyecektir. Ancak denetçiler ve analistler mesleki özen borcu çerçevesinde denetim ve analiz tekniklerini etkili bir şekilde kullandıkları takdirde bu uygulamaların belirtilerini çok daha kolay ortaya çıkarabilirler.

2.2.4. Büyük Temizlik Muhasebesi

Bir şirketin kötü sonuçlar yaratan gelir tablosunu daha da kötü göstermek amacıyla uygulanan bir kâr yönetimi stratejisidir. Bu strateji, daha çok gelecek yılların kârlarını suni olarak arttırmak için faaliyet sonuçları kötü geçen yıllarda uygulanmaktadır. Genelde şirketlerde prim esaslı çalışılan durumlarda kârlarda yaşanacak büyük artışlar yöneticiler için olağanüstü primler ile sonuçlanmaktadır. Bu durumu değerlendirmek amacıyla yönetim değişikliği sonucu işe başlayan yeni genel müdürler bazen önceki genel müdürleri şirketin kötü performansından sorumlu tutabilmek ve gelecek yılların gelişmelerinden kredi(pay) sağlamak amacıyla bu uygulamayı sıklıkla kullanmaktadır (Özcan, 2007, 30).

Büyük temizlik muhasebesi konusunda en eski çalışmayı yapan Moore'e göre (1973), uygulamanın özü "yeni yöneticilerin, geçmişte değeri sık olarak düzeltilmiş bazı aktiflerin değeri konusunda oldukça kötümser oldukları kabulüne dayanmaktadır. Moore bu çalışmasında, bir şirkette yönetim değiştiğinde yeni yönetimin ihtiyari olarak gelir azaltıcı muhasebe kararları uygulayıp uygulamadığı hususunu araştırmıştır. Burada amaç, muhasebe politikası değişikliklerinin yönetimin değişmesi sürecinde, tesadüfen seçilen diğer finansal tablo dönemlerine göre daha yaygın olarak uygulanıp uygulanmadığını belirlemektir. Sonuç olarak Moore bu çalışmasında, şirket yönetimlerinin değiştiği dönemlerde gelir azaltıcı muhasebe politikaları değişikliklerinin, yönetim değişikliği olmayan dönemlere göre önemli ölçüde yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır (Bayırlı, 2006, 52).

Büyük temizlik muhasebesi bir anlamda politik olaylara benzer. Politikada bir hükümet değiştiğinde yerine gelen hükümet eski hükümetin çok kötü bir yönetim gösterdiği belirterek bir enkaz devraldıklarını belirtir. Daha sonra ise yaptığı uygulamaların nedeni olarak her zaman eski yönetimi suçlar. Bu şekilde yeni hükümet istediği uygulamayı kolayca yapabilmektedir. Bu durum firmalar için de geçerlidir. Bir firmanın üst yönetimi değiştiğinde yeni gelen yönetim finansal tablolardaki sorunlu kalemleri ortadan kaldıracak bir temizlik uygulamasına başvurabilir. Yapılan işlem, finansal tabloların bir anlamda yıkanması olarak nitelendirilebilir. Ayrıca yeni yönetim bu şekilde bir uygulama yapılmasının asıl sorumlularının eski yönetim olduğunu vurgulayarak suçlamalardan da kurtulabilmektedir. Yeni yönetim bu şekilde bir uygulamaya başvurarak geleceğini garanti altına almayı hedefler. Çünkü yeni yönetim gelecekte kârın istikrarlı hale getirilmesi ya da yükseltilmesi için kullanabilecek kalemleri finansal tablolardan temizlediği için, kendi yönetimindeki dönemlerde kârı arttırma imkanına sahip olabilecektir(Ayarlıoğlu, 2007, 21).

Bir işletmede çalışanlarla birlikte şirket tepe yöneticilerinin de öncelikli amaçları işlerini ve mevkilerini muhafaza etmektir. Ancak buna rağmen pek çok firmada zaman zaman yönetim değişikliğine gidilmektedir. Değişiklik kimi zaman ölüm, hastalık, emeklilik gibi sebeplerden kaynaklanırken, kimi zaman yöneticilerin daha iyi bir teklif almaları sebebi ile istifa etmelerinden veya yönetim kurulunun takdiri ile tepe yönetici ile yollarını ayırma isteğinden kaynaklanabilir. Akademik literatürde yönetim değişikliklerinin sebeplerini araştıran çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmalar özellikle firma performansı ve hisse senedi getirileri ile yönetim değişiklikleri arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ifade ederler (Aren, 2009, 1).

2.2.5. Hileli Finansal Raporlama

Hile bir kişinin yasal olmayan bir faaliyette bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Finansal tabloları oluştururken, satışları yüksek göstermek için fatura üretmek hile; konsinye satışları sıradan satışlar olarak yorumlamak bir hatadır. Bununla birlikte hile ve hata arasındaki fark herkes tarafından anlaşılabilir değildir. Hileli finansal raporlamayı incelemek amacıyla kurulan Amerikan Komisyonu, hileyi “finansal tabloları önemli ölçüde yanlış gösteren herhangi bir eylem” olarak tanımlamaktadır. Gerçek hile olarak tanımladığımız eylem ise, belge ve dokümanları değiştirmek, kayıtlardan işlemleri silmek, hayali işlemleri kaydetmek veya önemli bilgileri yok etmek örnekleri ile açıklanmaktadır (Demir, 2007, 106).

Finansal tablo hileleri, finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için, finansal tablolarda tutarları veya elde edilen sonuçları kasıtlı olarak yanlış bildirme veya atlama yaparak, bir işletmenin finansal durumunu bilinçli olarak yanlış bildirmektir. Finansal tablo hileleri genellikle, kendisi bir sonuç olmaktan çok,

bir sonuca gitme aracıdır. Bunun yapılmasındaki nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (ACFE, 2003, 303);

- Şirketin beklenen veya hedeflenen kazançlarına ulaşmak,
- Kredi almalarını engelleyen iş problemlerini çözümlenmek,
- Daha fazla zaman yaratmak,
- Dürüst finansal tablolar verildiğinde alınamayacak veya daha az olacak kredileri almak veya yenilemek,
- Hisse satışı yoluyla yatırımcıları yüreklendirmek,
- Artan hisse basına kazanç veya ortaklık kârı yararlarını artırmak, böylece artan kâr payı ödemeleri sağlamak,
- Olumsuz piyasa algılamalarını gidermek,
- Finansman taahhütlerine uyumu sergileyebilmek,
- Şirket amaç ve hedeflerini karşılayabilmek,
- Performansla ilgili ikramiyeler almak.

2.2.6. Muhasebe Hata ve Usulsüzlükleri

Finansal tablolarda kasıtlı olmayarak yanlış bilgi açıklanması ya da bazı bilgilere yer verilmemesi ya da bazı bilgilerin açıklanmaması şeklinde tanımlanan hata aşağıdaki durumlarda söz konusu olabilmektedir (Küçükkocaoğlu, vd. 2005, 6);

Finansal tabloların hazırlanması sürecinde bilgilerin toplanması ve işlenmesi sırasında yanlışlık yapılması,

Olayların gözetimi, izlenmesi veya değerlendirilmesinden kaynaklanan muhasebe tahminlerinin doğru olmaması,

Finansal bilgilerin tutar, sınıflandırma, sunum ve kamuya açıklanması ile ilgili muhasebe standart ve prensiplerinin uygulanması sırasında yapılan yanlışlıklar, hatalar.

2.3. Kazanç Yönetimi Teknikleri

Kazanç yönetimi tekniklerinin oluşmasının nedeni, muhasebe standartlarındaki esnekliktir. Bazı muhasebe kuralları vardır ki, kişiden kişiye işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir. Tek bir doğrunun olmaması ve kurallardaki esneklikler sebebiyle işletmeler de istedikleri hedeflere ulaşmak amacıyla kazanç yönetimi tekniklerine başvurmaktadırlar.

Kazanç yönetimi için kullanılabilir olası kazanç yönetimi teknikleri veya muhasebe faaliyetlerinin örnekleri aşağıda sıralanmıştır. Bu noktada bu

tekniklerin veya faaliyetlerin kullanılmasının GKGM esnekliği sınırları dışında kalıp kalmamasına göre sıralanmıştır (Mulford, vd. 2002, 60).

- Amortisman yöntemlerini değiştirmek (rn. Eşit oran yerine hızlandırılmış amortisman kullanmak),
- Amortisman için kullanım ömürlerini değiştirmek,
- Amortisman için hurda değer tahminlerini değiştirmek,
- Tahsil edilemeyen alacakların karşılıklarını değiştirmek,
- Garanti giderleri için karşılıkları değiştirmek,
- Ertelenmiş vergilerin karşılıklarını belirlemek,
- Değerini yitirmiş aktiflere ve gerekli zarar tahakkuklarının varlığına karar vermek,
- Koşullu borçların gerçekleşmesi olasılığını tahmin etmek,
- Stoklardaki değer düşüklüğüne ihtiyaç olup olmadığını ve miktarını kararlaştırmak,
- Tazminat tahakkukları varsayımlarını belirlemek veya değiştirmek,
- Satın alma işleminin araştırma ve geliştirmeye atılacak kısmını belirlemek,
- Duran varlıkların amortisman sürelerini belirlemek veya değiştirmek,
- Yazılım geliştirme gibi maliyetlerin ne kadarının aktifleştirileceğine karar vermek,
- Bir yatırımın piyasa değerindeki azalmanın geçici olup olmadığına karar vermek.

2.4. Kazanç Yönetiminin lm

Finansal bilgi manipülasyonunu ortaya çıkarmaya diğer bir ifadeyle, tahmin etmeye çalışan modellerde öncelikle toplam tahakkuklar üzerinde durulmaktadır.

Bazı çalışmalarda ise toplam tahakkuklar, faaliyetlerin gerektirdiği (ihtiyari olmayan) ve gerektirmediği (ihtiyari) tahakkuk şeklinde ayrıştırılmakta ve ihtiyari tahakkuk tutarları şirketin aktif toplamına veya satış hasılatı tutarına endeksenerek, bu endekste yıllar itibariyle ortaya çıkan eğilim, çeşitli amaçlara yönelik finansal bilgi manipülasyonunun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yukarıda belirtilen şekilde tahakkukları esas alan modeller dışında, tahakkuklar yanında finansal tablolardaki bilgiler çerçevesinde yapılan çeşitli analizleri de

çalışma kapsamına alan modeller söz konusu olup, belirtilen modeller incelenecektir (Küçükkocaoğlu, vd. 2005, 15).

2.4.1. Healy Modeli

Healy modeli, literatürde geliştirilen ilk modeldir. Son derece basit olup ihtiyari tahakkukları tahmin etmekte oldukça yetersiz olduğu ifade edilmiştir.

Model, bu yılki ihtiyari tahakkukların geçen yılki toplam tahakkukların bir bileşeni olduğu varsayımına dayanır. Model çerçevesinde ihtiyari tahakkukların sıfır olması beklenir. İhtiyari tahakkukları sıfır olmayan her firmanın kâr yönetimi yaptığı; sıfırdan düşük olanlar kârları arttırma; sıfırdan büyük olanların ise kârları düşürme yönünde faaliyetlerde bulunduğu kabul edilir (Aren, 2003, 34).

Modelde, yöneticilere firmanın performansına bağlı olarak maaşından ayrı ikramiye veya prim verilmesi durumunda, yöneticilerin kendilerine verilecek olan bu ek kazançlarını arttırmak için toplam tahakkukları kullanarak kâr yönetimi uygulamalarına başvurabileceklerini belirtmiş ve bu hipotezini test etmiştir. Healy çalışmasında kârların, faaliyetlerden kaynaklanan nakit akımları, isteğe bağlı olmayan tahakkuklar ve isteğe bağlı tahakkuklardan oluştuğunu belirtmiştir. İsteğe bağlı olmayan tahakkukların genellikle muhasebeleştirme ile ilgili kuralları koyan SEC ya da FASB gibi kural koyucular tarafından belirlenen nakit akışları ile ilgili işlemler olduğunu, isteğe bağlı tahakkukların ise, yöneticiler tarafından belirlenen nakit akışları ile ilgili işlemler olduğunu ifade etmiş ve yöneticilerin isteğe bağlı tahakkuklarla oynamak suretiyle kâr tutarını dönemler itibariyle etkileyebilecekleri varsaymıştır (Ayarlıoğlu, 2007, 99).

Healy çalışmasında, teşvik primleri ile ödüllendirilen yöneticilerin alacakları teşvik primi tutarlarını arttırmak için toplam tahakkukları kullanarak finansal bilgi manipülasyonu yaptıkları hipotezini ortaya atmış ve bunu aşağıdaki modeli kullanarak test etmiştir.

$$NDA_t = \frac{1}{n} \sum_{\tau} \frac{TA_{\tau}}{A_{\tau-1}}$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam tahakkuklar

A = Toplam varlıklar

2.4.2. DeAngelo Modeli

DeAngelo, firmanın kârını düşük gösterme isteğinden kaynaklanmasa da, amortisman tutarlarının tahakkuk esasına dayalı olarak oluşturulan kalemler içinde önemli bir paya sahip olduğunu belirtmiş ve amortisman gibi isteğe bağlı

olmayan tahakkuklar nedeniyle birçok firma için toplam tahakkukların negatif değer alacağını belirtmiştir. Bu nedenle tahakkuklar için kıyaslama yapılabilecek bir ölçü oluşturmayı amaçlayarak, bir önceki dönemin toplam tahakkuklarını ölçü olarak kullanmıştır. Bu doğrultuda çalışmasında kullandığı teste, toplam tahakkuklardaki bir önceki döneme göre değişimleri esas almış ve bunları standardize etmek amacıyla yine bir önceki döneme göre aktif toplamındaki değişime bölmüştür. Ayrıca, inceleme döneminde isteğe bağlı olmayan tahakkuklardaki değişim oranının sabit kalacağını varsaymış, dolayısıyla toplam tahakkuklardaki değişimin isteğe bağlı tahakkuklardan kaynaklanacağını belirtmiştir. Bu anlayışla, normal şartlarda toplam tahakkuklardaki değişimin yıllar itibarıyla sıfır olmasını beklemekte ve hisse senetlerinin geri alındığı dönemde toplam tahakkukların belirgin bir şekilde negatif olması halinde ise, yöneticilerin kâr yönetimi uygulamalarına başvurduğunu belirtmektedir(Küçüksözen, 2004, 139).

DeAngelo (1986) çalışmasında, halka açık bir şirketin yatırımcıların elindeki hisse senetlerini geri alarak halka kapalı özel bir şirket statüsüne getirilmesi sırasında, yöneticilerin hisse senetlerinin değerini düşük göstermek amacıyla finansal bilgi manipülasyonu (kâr yönetimi) yaptıkları hipotezini aşağıdaki modeli kullanarak test etmiştir(Küçükkocaoğlu, vd. 1997, 168) .

$$NDA_t = \frac{TA_{t-1}}{A_{t-2}}$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam tahakkuklar

A = Toplam varlıklar

2.4.3. Jones Modeli

Jones (1991) modeli, daha sonra yapılan pekçok araştırmaya referans olmuş bir modeldir. Jones çalışmasında, standart zaman serisi modelini kullanmıştır. Jones modelin temel varsayımı, ihtiyari tahakkukların aktiflerle ilişkilendirilmesi sonucu bu ilişki ya da orantıda temel bir sapmanın kâr yönetimi uygulamasının varlığını ortaya koyacağıdır. Bu modelle yapılan çalışma, ABD'deki şirketlerin gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ya da kotaların kısıtlanması gibi gümrük bağımsızlıklarından yararlanmak için, ABD Ticaret Komisyonu tarafından inceleme yapılan dönemde, kâr yönetimi ile kârlarını düşük gösterip göstermediklerini test etmek üzere yapılmıştır(Bayırlı, 2006, 248).

Daha önceki Healy (1985) ve DeAngelo (1986) modellerinden farklı olarak Jones modeli firmanın toplam tahakkuklarının firmanın ekonomik durumlarındaki değişimlere bağlı olarak farklılaşmasına imkan sağlar. Jones (1991) tahakkukların nakdi olmayan çalışma sermayesi hesaplarındaki ve

amortisman gibi nakit çıkışı gerektirmeyen harcamalardaki değişimlerle ortaya çıktığını belirtmiştir. Yazar ayrıca çalışma sermayesi kalemlerindeki değişimlerin ve nakit çıkışı gerektirmeyen harcamaların finansal tablolarındaki diğer kalemlerle ilişkili olduğunu fark etmiş ve isteğe bağlı olmayan tahakkuk düzeyinin ilişkili hesap kalemlerinin dengelenmesi ile tahmin edilebileceğini belirtmiştir. Bu Jones modelinin temelini oluşturur.

Jones modelinde, toplam tahakkuklar iki tane firmaya özgü değişkenle regresyona tabi tutulmuştur. Bu değişkenler satışlardaki değişim ve maddi duran varlıklardır. Alacaklar veya stoklar gibi çalışma sermayesi hesaplarında isteğe bağlı olmayan değişimleri ortaya koymada satışlardaki değişim değişkeninin etkili olacağını, aynı şekilde isteğe bağlı olmayan amortisman harcamalarını ortaya koymada ise maddi duran varlıklar değişkeninin etkili olacağını belirtmiştir. Bu açıklamalar ışığında gözlem dönemine ait yıllar için tahakkukların isteğe bağlı olmayan kısmı aşağıdaki denklem yardımıyla hesaplanmıştır (Ayarlıoğlu, 2007, 105).

Jones çalışmasında, ABD'deki şirketlerin buldukları sektördeki gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ya da kotaların kısıtlanması gibi gümrük korumalarından yararlanmak için, ABD Ticaret Komisyonu tarafından inceleme yapılan dönemde, finansal bilgi manipülasyonu (kâr yönetimi) ile kârlarını düşük gösterip göstermediklerini aşağıdaki modeli kullanarak test etmiştir.

$$\frac{TA_{it}}{A_{it-1}} = \alpha_i \frac{1}{A_{it-1}} + \beta_{1i} \frac{\Delta REV}{A_{it-1}} + \beta_{2i} \frac{PPE}{A_{it-1}} + \varepsilon_{it}$$

TA = Toplam tahakkuklar,

A = Toplam Varlıklar,

ΔREV = Gelirlerdeki değişim,

PPE = Brüt maddi duran varlıklar.

2.4.4. Düzeltilmiş Jones Modeli

Jones modelinde zımni olarak, gerek finansal bilgi manipülasyonunun yapıldığı dönemde ve gerekse tahmin döneminde ihtiyari tahakkuk kârlarının satış gelirleri ile ilgili olmadığı varsayımı yapılmaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney'e göre ise model, yöneticiler tarafından finansal bilgi manipülasyonunun gelirler üzerinden yapılması halinde ihtiyari tahakkukları hatalı olarak ölçmekte, dolayısıyla bu varsayım modelde ihtiyari tahakkukların hesaplanmasında sorun yaratmaktadır. Bu kapsamda, tahakkukların hesaplanmasında sadece gelirlerdeki değişimin kullanılması yerine, gelirlerdeki değişimin alacaklardaki net değişimden (içinde bulunan yıldaki alacaklar – bir önceki yıldaki alacaklar) çıkartılmak suretiyle kullanılması, diğer bir ifade ile

gelirlerdeki değişimin alacaklardaki değişim dikkate alınarak bir ayarlamaya tabi tutulması yöntemine başvurulmuştur.

Düzeltilmiş Jones modelinde, kredili satışlar tutarındaki bütün değişimlerin finansal bilgi manipülasyonundan kaynaklandığı zımni olarak varsayılmaktadır. Bu varsayım, kredili satışlarda gelirin tanımlanması hususunda takdir hakkı kullanmanın nakit satışlarda gelirin tanımlanmasına göre daha kolay uygulanabileceği, dolayısıyla kredili satış işlemleri ile finansal bilgi manipülasyonunun daha kolay gerçekleştirilebileceği kabulüne dayanmaktadır (Küçükkoçaoğlu, vd. 2005, 4).

$$NDA_t = \alpha_1 = \frac{1}{TA_{t-1}} + \alpha_2 \frac{\Delta REV_t - \Delta REC_t}{TA_{t-1}} + \alpha_3 \frac{PPE_t}{TA_{t-1}}$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam Varlıkları,

ΔREV = Gelirlerdeki değişim,

ΔREC = Alacaklardaki değişim,

PPE = Brüt maddi duran varlıkları göstermektedir.

2.4.5. Endüstri Modeli

Jones modeline paralel olarak, Endüstri modeli, ihtiyari olmayan tahakkukların bütün dönemlerde sabit olduğu varsayımını gevşetmekte, bununla birlikte, ihtiyari tahakkukların belirleyicilerini doğrudan modellemek yerine, bu belirleyicilerdeki değişimin aynı sektördeki bütün şirketlerde aynı olduğu varsayımından hareket etmektedir. Yöntem, incelemeye alınan örnek şirketler dışında aynı sektörde yer alan şirketlerin aktif büyüklüğüne göre ölçeklendirilmesi suretiyle hesaplanan toplam tahakkuk oranlarının medyan değerlerinin kullanılmasına dayanmaktadır.

$$NDA_t = \beta_1 + \beta_2 \text{ Medyan } j = \frac{TA_t}{A_{t-1}}$$

NDA_t = İhtiyari tahakkuklar

TA = Toplam Varlıklar.

Dechow, Sloan ve Sweeney (1995), yukarıda belirtilen tahakkuk bazlı finansal bilgi manipülasyonunu ortaya çıkarmaya yönelik modelleri test etmişlerdir. Yaptıkları çalışma sonucuna göre, Düzeltilmiş Jones Modeli finansal bilgi manipülasyonunun ortaya çıkarılması açısından yukarıdaki modellere göre en güçlü model olarak ortaya çıkmaktadır (Küçükkoçaoğlu, vd. 2005, 5).

İsteğe bağlı tahakkukların hesaplanmasındaki ölçüm hatalarını azaltmayı hedefleyen endüstri modeli, eleştirilebilecek iki faktöre dayanmaktadır. İlk olarak, endüstri modeli aynı sektördeki firmalar arasında ortak olan isteğe bağlı olmayan tahakkuklardaki değişimi (variation) ortaya koyar. Eğer isteğe bağlı olmayan tahakkuklardaki değişimler firmaya özgü durumlardaki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa, bu durumda endüstri modeli isteğe bağlı olmayan tahakkuklardan isteğe bağlı tahakkuk göstergelerini çıkartamayacaktır. İkinci olarak, endüstri modeli aynı sektördeki firmalar arasında karşılıklı ilişki içinde olan isteğe bağlı tahakkukları ortaya koyar. Bu durum hatalı bir şekilde araştırmacıları “kâr yönetimi vardır” sonucuna ulaştırabilir (Ayarlıoğlu, 2007, 109).

2.4.6. Beneish Modeli

Beneish (1997), (1999) oluşturduğu modelde, finansal bilgi manipülasyonuna başvuran işletmelerin her zaman agresif olarak tahakkuk kullanan şirketler olmadığını, finansal bilgi manipülasyonunu tespit için bir takım farklı değişkenlerin de kullanılması gerektiğini söylemektedir. Bu değişkenler, finansal tablolarda yer alan bilgilerden üretilen ve gerçekleştirilen finansal bilgi manipülasyonlarını ortaya çıkaracak nitelikte olup, işletmelerin genel kabul görmüş muhasebe standartlarına aykırı işlem yapma durumunu tespit etmeye yöneliktir. Modelde, finansal bilgi manipülatörü şirketlerle, finansal bilgi manipülasyonu yapmadığı kabul edilen kontrol şirketlerinin aşağıda belirtilen açıklayıcı değişkenler şeklindeki finansal verileri probit analize tabi tutulmaktadır. Probit analiz, aşağıdaki denklemde yer alan bağımlı değişkenlerin (M_i ; ikili değişken; manipülatörler için 1, kontrol şirketleri için 0 değerini almaktadır) kullanıldığı olaylar için uygun olduğu kabul edilen bir regresyon analizi türüdür.

Beneish (1997), (1999) modelinde; finansal bilgi manipülatörü şirketlerle kontrol şirketlerinin verilerini probit analize tabi tutarak her bir değişken için katsayılar bulmaktadır. Bu katsayıları kullanarak her bir şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadığını, M_i sonucunun 0 (sıfır)'a yakın olması halinde manipülatör değil, 1'e yakın olması halinde manipülatör şeklinde değerlendirmek üzere model çerçevesinde hesaplamaktadır.

Bu çerçevede Beneish (1997), (1999) Modeli (Probit Model);

$$M_i = \beta_i X_i + \epsilon_i$$

şeklinde olup burada;

M_i = Kukla değişkeni (İkili değişken; Finansal bilgi manipülasyonu yapan şirketler için 1 değeri almakta, finansal bilgi manipülasyonuna başvurmeyen şirketler için 0 değerini almaktadır),

β_i = Model çerçevesinde her bir bağımsız değişken için bulunan katsayıyı,

X_i = Açıklayıcı değişkenlerin oluşturduğu matrisi,

ϵ_i = Hata terimini ifade etmektedir.

Modelde kullanılan önemli açıklayıcı (bağımsız) değişkenler aşağıda açıklanmıştır(Küçükkoçaoğlu, vd. 2005, 6).

- Ticari alacaklar endeksi,
- Brüt kâr marjı endeksi,
- Aktif kalitesi endeksi,
- Amortisman endeksi,
- Pazarlama, Satış, Dağıtım ve Genel Yönetim Giderleri endeksi,
- Toplam Tahakkukların Toplam Varlıklara Oranı,
- Satışlardaki yıllık değişim,
- Stoklardaki Değişim endeksi,
- Hisse senetleri fiyatlarındaki yıllık değişim.

Dechow, Sloan ve Sweeney'e (1996) göre, Beneish'in (1997) modeli Jones (1991) modelindeki gibi sadece ticari alacaklar üzerinden gerçekleştirilecek finansal bilgi manipülasyonları yanında, bir şirketin finansal durum ve performansı ile ilgili değişik görünümleri ele alarak finansal tablo kullanıcılarının şirketi değişik açılardan gözden geçirebilmelerine imkan sağlamaktadır. Ayrıca modelde kullanılan değişkenler hem şirketin gerçekleştirdiği manipülatif işlemleri tespitiye yönelik, hem de şirketin manipülatif işlemleri gerçekleştirme niyetini kavramaya yöneliktir. Diğer taraftan Beneish'e (1997) göre, kendi modeli, Jones'un (1991) tahakkuk modelini güçlendirmektedir. Bu kapsamda model büyük tutarlarda ihtiyari tahakkuk kullanan şirketlerdeki olası finansal bilgi manipülasyonu (kâr yönetimi) uygulamalarını da doğru bir şekilde ortaya koymaktadır. Zira ihtiyari tahakkuklar finansal bilgi manipülasyonu için yapılabileceği gibi, bundan bağımsız olarak şirketin stratejik hedeflerine yönelik faaliyet kârlarına dayalı olarak da yapılabilmektedir.

2.4.7. Barton ve Simko Modeli

Barton ve Simko (2002) yapmış oldukları çalışmada, daha önce yapılan kâr manipülasyonlarının yöneticilerin yeniden kâr manipülasyonu yapmalarını zorlaştırıp zorlaştırmadığını araştırmışlardır. Modelin varsayımları bilançonun daha önce yapılan muhasebe yöntemi seçimlerinin etkilerini (diğer bir ifade ile daha önce yapılan kâr yönetiminin etkilerini) yansıttığı bu nedenle net faaliyet varlıklarının kısmen bu etkiyi yansıttıklarıdır.

Modelin temel değişkeni “Net Faaliyet Varlıkları” (Net Operating Assets) kalemidir. Gösterge olarak ise “Net Faaliyet Varlıkları /Satışlar“ oranı kullanılmıştır. Bunun gerekçesi ise bilanço ile gelir tablosunun bütünüyle ilişkili olduğu, kârı artırmak için yapılan bir uygulamanın doğal olarak aktiflerin de olduğundan yüksek görünmesi sonucunu doğurması olarak gösterilmiştir.

Bu model çerçevesinde yapılan analizlerde, başlangıçta satışlara göre yüksek düzeyde “net faaliyet varlıkları” oranına sahip olan şirketlerin sürpriz kâr açıklama imkanlarının azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Modelde yapılan uygulama ile daha önce yapılan kâr yönetimi uygulamalarının bilançoda birikerek, aktiflerin olduğunun üzerinde gösterilmesine, bunun da “net faaliyet varlıklarının satışlara oranının” yükselmesine neden olduğu, sonuçta bu durumun kâr yönetimi yapma imkanını azalttığı ortaya konmuştur. Sonuç olarak, şirketlerin cari dönemde kâr manipülasyonu yapabilme imkanı, geçmiş dönemlerde yaptıkları kâr manipülasyonlarının bir fonksiyonu olmaktadır (Bayırlı, 2006, 253).

2.4.8. Imhoff ve Eckel Modeli

Imhoff (1977) ve onu takiben Eckel (1981) tarafından ayrı ayrı geliştirilen modeller “gelirin istikrarlı gösterilmesini” ölçmede kullanılmak üzere geliştirilmiş modellerdir. Modellerde kârın sapması satışların sapması ile test edilmiştir. Imhoff ve Eckel kârın belirli ölçüde satışlara bağlı bir değişken olduğunu varsayımlardır. Varsayıma göre, satışlardaki bir değişim, belirli bir oranla, görece olarak daha geniş bir etki ile kâr üzerinde de bir değişime neden olmalıdır. Dolayısıyla eğer kârdaki değişim satışlardaki değişimden daha az ise, bu durumda kârın istikrarlı gösterildiği sonucuna ulaşılabilir (Bayırlı, 2006, 254).

2.5. Türkiye Kazanç Yönetimi Etiği Hakkındaki Çalışmalar ve Görüşler

Ülkemizde sermaye piyasalarının gelişmiş ülkelerin oldukça gerisinde olması sebebiyle hileli finansal raporlamanın toplumsal etkisi ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, kamuoyunda bir tepki yaratmamaktadır. Ancak bizde asıl kriz halkın tasarruflarını değerlendirdiği banka ve bankerlik skandallarında ortaya çıkmıştır. Bu finansal krizler toplumun her kesimini derinden etkilemiştir. Gelişmekte olan bir piyasa olsa da sermaye piyasasında hileli finansal raporlamanın örnekleri bizde de küçümsenmeyecek boyuttadır. Gerek halka açık şirketler, gerek bankalar-halka açık olsun olmasın- SPK ve ilgili mevzuat çerçevesinde bağımsız denetime tabidir. Bu bağımsız denetim şirketleri üzerinde de gerek Sermaye Piyasası Kurulu'nun gerek BDDK'nın kamu gözetim görevi vardır. Ancak özellikle batan banka örneklerinde bağımsız denetimin kalitesi hep tartışılmıştır (Önder, 2001, 5).

Hileli raporlama işaretleri olarak Türk İşletmelerinde aşağıdaki hususların varlığını ortaya koymuştur (Çıtak, 2009, 155).

- Bir kerelik satışlarla yüksek tutarda kâr elde edilmesi,
- Şirketin yönetim kurulu üyelerine ve ortaklarına faizsiz borç verilmesi,
- Şirket aleyhine açılan davalar hakkında tam bilginin verilmemesi,
- Şüpheli hale gelen alacaklar için karşılık ayrılmaması, Stokların olduğundan yüksek gösterilmesi,
- Geçerli bir nedene dayanmaksızın stok değerlendirme yönteminin değiştirilmesi sonucu satış maliyetinin artması.

Piyasalarda yaşanan skandallar sebebiyle bunların engellenmesi yönünde yapılan çeşitli çalışmalar ışığında finansal bilginin sermaye pazarlarındaki önemi göz önüne alınarak hemen her ülkede belli konular üzerinde düzenlenmeler yapılmıştır.

Bu düzenlemeler(Kayacan, 2006, 87);

- Uluslararası finansal raporlama standartlarına uygun şeffaf tablo ve raporların üretilmesi,
- Kurumsal yönetim ilkeleri ışığında yöneticilerin, yönetim ve denetim kurullarının yeniden yapılandırılması ve daha ayrıntılı kontrol edilerek, yaptıkları işlemlerden dolayı daha fazla sorumlu tutulmaları,
- Şirketlerin kurumsal yönetim açısından değerlendirilebilmeleri için, kurumsal yönetim derecelerinin yapılması,
- Bağımsız denetim standartlarının uluslararası seviyeye çekilmesi ve denetçinin de denetlenmesi.

Ülkemizde 2002 yılından beri yaratıcı muhasebeye ışık tutabilecek sınırlı sayıda teorik ve uygulamalı çalışma yapılmıştır. Bu konuda yapılmış teorik çalışmalardan bir tanesi muhasebe skandallarının nedenleri ve bu skandallar sonrası denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar ile muhasebe standardı düzenleyici kuruluşların düzenlemelerindeki değişiklikler üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte denetleyici ve düzenleyici kuruluşların muhasebe manipülasyonlarını tespit ve ölçümünde kullanılan Beneish Modelinin Türkiye uygulaması da yapılmıştır. Bu modelin Türkiye şartlarında da bu amaçla kullanılabileceği gösterilmiştir (Süer, 2004, 38).

Olumsuz ve şartlı görüş bildiren bağımsız denetim raporları esasen denetlenen şirketlerdeki kötü yönetimin ve hileli finansal raporlamanın göstergesi olmakla birlikte bunlarda ne gibi hilelerin yapıldığı, hileli finansal raporlamanın asıl nedenlerinin ne olduğu, nasıl bir kurumsal kültür ve anlayışın buna yol açtığı toplumun ilgili kesimleriyle hiçbir zaman paylaşılmamış olup hiçbir kurumda bunlara ilişkin verilere ulaşma olanağı da bulunmamaktadır. Kurumlar bu tür bilgileri paylaşmadıkları gibi dolaylıda olsa bir araştırmaya imkan verecek veri

tabanına-örneğin hangi şirketler için hangi yıllar itibariyle olumsuz ya da şartlı denetim raporları yayınlanmış-dahi sahip değillerdir. Dolayısıyla ülkemizde hileli finansal raporlama konusunda ABD'ne benzer somut çeşitli örnekler ortaya koymak mümkün olamamaktadır (Çıtak, 2009, 153).

Türkiye'de halka açık şirketler açısından finansal bilgi manipülasyonu uygulamaları SPK'nın yaptığı denetim ve incelemeler sonucunda ortaya çıkarılmaktadır. Bunun yanında, halka açık şirketlerden bağımsız denetime tabi olanlarda, bağımsız denetim şirketlerinin yaptıkları çalışmalar sırasında finansal bilgi manipülasyonu uygulamaları ortaya çıkarılabilmekte ve bu durum bağımsız denetim raporlarında yer alan şartlı görüşler ile kamuya açıklanmaktadır.

Türkiye'de ortaya çıkarılan finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarındaki bulgular çerçevesinde bu amaçla kullanılan tekniklerin (Küçüksözen, 2005, 483);

- % 65'i gelirleri artırmaya diğer bir ifadeyle, finansman giderlerinin cari dönem gideri olarak gelir tablosuna yansıtılması yerine aktifleştirilmesi, şüpheli alacaklar için eksik karşılık ayrılması, döviz bazında olan borçların döviz satış kuru yerine döviz alış kuru üzerinden değerlendirilerek döviz kuru değerlemesinden doğan giderlerin daha düşük tutarda gösterilmesi ve konsinye satışların satış hasılatı olarak kaydedilmesi gibi dönem kârını yükseltmeye,
- % 22'si dönem kârını düşürmeye,
- Diğerleri ise, o dönemdeki kârı değiştirmemekle beraber, finansal tablolarda yer alan hesapların sınıflandırılmasını ve/veya tutarlarını değiştiren nitelikte işlem ve uygulamalardan oluşmaktadır.

2.6. Dünyada Kazanç Yönetimi Etiği Hakkındaki Çalışmalar ve Görüşler

Ekim 1987'de şirketlerin finansal raporlama sistemlerini iyileştirmek amacıyla yayınlanan Hileli Raporlama Konusunda Ulusal Komisyon Raporunda SEC'in yeni yaptırımları, suçla ilgili daha geniş kovuşturmalar, bağımsız denetim mesleği konusunda düzenlemelerin geliştirilmesi, SEC kaynaklarının yeterliliğinin sağlanması, finansal kurumlarla ilgili federal düzenlemelerin iyileştirilmesi konularını kapsayan açıklamalara yer verilmiştir. Son bölümde, finansal raporlamada hilenin önlenmesi, ortaya çıkarılması ve caydırılmasına yönelik bilgi, yetenek ve etik değerleri sağlanması için eğitim konusuna ağırlık verilmiş ve eğitime yönelik girişimin bu bağlamda teşvik edilmesi amacıyla, Komisyon işletme ve muhasebe ders programında olduğu kadar mesleki sınavlar ve sürekli mesleki eğitim konusunda da değişiklikler önermiştir.

Raporda belirtildiği üzere komisyonun halka açık şirketlere tavsiyelerde bulunma amacı bu şirketlerin finansal raporlama sistemlerini iyileştirmek ve hileli finansal raporlama yapılmasını önlemek veya bunlar meydana geldiğinde derhal ortaya çıkarılabilmesi imkânını artırmaktadır. Komisyonun tavsiyeleri aşağıda belirtilen 5 başlıktan oluşmaktadır. Bunlar (Çıtak, 2009, 121):

- **Tepe Yönetiminin Tutumu:** Hileli finansal raporlamanın önlenmesinde tepe yönetimin tutumu çok önemlidir. Çünkü tepe yönetim finansal raporlamanın olduğu kurumsal ortamı etkileyen bir unsurdur. Üst yönetim doğru tavır almak için hileli finansal raporlamaya yol açabilecek faktörleri tanımlamalı ve değerlendirmelidir. Bütün halka açık şirketlerin hileli finansal raporlamayı önleyecek ya da erken ortaya çıkaracak olan ve bu konuda makul bir güvence sağlayan iç kontrolleri sürekli bir şekilde yapmaları gerekir.
- **İşletme İçi Muhasebe ve Denetim Fonksiyonları:** Komisyonun tavsiyeleri şirket içinde finansal raporlama sürecine katılan kişilerin yeteneklerine bağlı olarak hileli finansal raporlamayı önlemek veya ortaya çıkarmak amacıyla yöneliktir. Bu amaç çerçevesinde işletmenin muhasebe fonksiyonu halka açık bir şirketin finansal raporlama sorumluluğunu yerine getirecek şekilde tasarlanmalıdır. Bundan da öte bütün halka açık şirketler etkili ve tarafsız bir iç denetim fonksiyonuna sahip olmalıdır. İç denetçilerin nitelikleri, kadrosu, şirket içindeki konumu, rapor akışı, yönetim kurulu ve denetim komitesi ilişkisi iç denetim fonksiyonunun etkililiğini ve tarafsızlığını sağlayacak yeterlikte olmalıdır. İç denetçi, şirketin finansal tablolarında kendi denetim bulgularını dikkate almalı ve kendi çalışmaları ile bağımsız dış denetçinin çalışmalarını boyutuna göre uygun şekilde koordine etmelidir.
- **Denetim Komitesi:** Komisyon tüm halka açık şirketlerdeki denetim komitelerinin gözetim görevini objektif ve etkili biçimde yerine getirmesinde tamamen bağımsız yöneticilerden oluşması gerektiği görüşündedir. Yönetim kurulu komitenin görev ve sorumluluklarını yazılı hale getirmelidir. Denetim komitesinin yapması gereken diğer bir iş de yönetimin bağımsız denetim firması hakkındaki değerlendirmesini gözden geçirmek ve yönetimin bağımsız denetçiden alınacak yönetim danışmanlığı hizmetlerine ilişkin planlarını incelemektir.
- **Yönetim ve Denetim Komitesi Raporları:** Finansal tabloların kullanıcılarının, işletme yönetiminin ve denetim komitesinin finansal raporlama sürecinde oynadığı rol konusunda daha iyi bilgi sahibi olması gerekir. Komisyon, finansal tabloların firmaya ait olduğunu ve üst yönetimin firmanın finansal raporlama sürecinden sorumlu olduğunu

bildiren bir yönetim raporu hazırlamasını tavsiye etmektedir. Bu rapor işletme yönetiminin iç kontrollerin etkililiği ile ilgili görüşünü içermelidir. Komisyon ayrıca denetim komitesi başkanı tarafından komitenin faaliyetlerini açıklayan bir mektup yazılmasını tavsiye eder. Her iki rapor ve mektubun ortaklara sunulan yıllık raporda yer alması gerekir.

- **İkinci bir bağımsız denetim firmasından görüş alınması:** Komisyonun halka açık şirketlere yönelik tavsiyeleri, finansal raporlama sürecinin dürüstlüğüne güçlendirecek iki fırsat üzerinde durmaktadır. Yönetimin önemli bir muhasebe çıktısı hakkında ikinci bir görüş istemesi durumunda bunu denetim komitesine bildirmesi ve söz konusu muhasebe işleminin neden seçildiğini açıklaması gereklidir. Ayrıca komisyon bağımsız denetçinin değişmesi halinde bu değişikliğin nedeninin açıklanmasını tavsiye etmektedir. Bundan başka komisyon, üç aylık raporlama sürecinde denetim komitesinin gözetimde bulunmasını önermektedir.

Bağımsız denetçinin finansal bilgi manipülasyonundaki sorumluluğunda meydana gelen (bağımsız denetçilerin lehindeki) bu değişiklik, finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarının yaygınlaştığı dönemle çakışmıştır. Özellikle 2001'de yaşanan Enron skandalı sonrasında, Enron şirketinin bağımsız denetimini üstlenen ve beş büyük bağımsız denetim şirketinden biri olan (dolayısıyla kaliteli bağımsız denetim yaptığı ve finansal bilgi manipülasyonu girişimlerini önlediği varsayılan) Arthur Andersen'in bağımsız denetim işinden çekilmek zorunda kalması, bağımsız denetim şirketlerinin finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarındaki sorumluluklarını tekrar gündeme getirmiş ve ABD'de 2002 yılında çıkarılan Sarbanes-Oxley Kanunu ile bu konudaki düzenlemelerde; bağımsız denetçilerle şirketler arasında ortaya çıkabilecek olası çıkar çatışmalarının önlenmesi (bağımsız denetim kuruluşları tarafından, bağımsız denetimini üstlendikleri şirketlere danışmanlık hizmetinin verilememesi), bağımsızlığın sağlanması (sorumlu ortak baş denetçi rotasyonu) ve finansal bilgi manipülasyonuna neden olanlar için öngörülen müeyyidelerin artırılması gibi önemli değişiklikler yapılmıştır (Küçüksözen, 2005, 470).

SONUÇ

Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin şirketlere olan etkilerini kamudan gizlemek amacıyla şirketler finansal manipülasyonlara başvurmaktadır. Kamuyu aydınlatmak zorunda olan halka açık anonim şirketler, finansal manipülasyonuna daha çok başvuran şirketlerdir.

İşletmelerde kazanç yönetiminde en çok uygulanan manipülasyon, muhasebe kayıt manipülasyonlarıdır. Ayrıca denetçilerin ve yöneticilerin en çok karşı

çıktıkları manipülasyon da yine muhasebe kayıtlarında yapılan manipülasyonlardır.

Farklı unvanlara sahip denetçilerin, muhasebe standartlarına, mevzuata, işletme politikalarına uygunluğunu inceleyen kazanç yönetimi uygulamalarına yönelik olarak, üst yönetimce verilen kararlar karşısındaki etik yargı farklılıklarını içindeki manipülasyon türleri arasındaki ilişkiler de farklılık arz etmektedir.

Kârı yükseltmeye yönelik manipülasyon sıkça rastlanan bir durum olmakla beraber, örtülü kâr dağıtım şekline, kârı düşürmeye yönelik manipülasyon uygulamaları da azımsanamayacak düzeydedir.

Finansal piyasalarda yatırımcılar, manipüle edilmiş muhasebe kayıtlarından dolayı en çok kaybeden kesimi oluşturmaktadır. Bir manipülasyonla işletmelerin dönem kârları olduğundan yüksek gösterilirse, piyasada hisse senetlerine yatırım yapanlar aldatılmış olur, kârlar olduğundan düşük gösterilirse, bu kez de piyasada hisse senetlerini satan yatırımcılar zarar eden taraf olurlar.

İşletmelerin bu şekilde manipülasyon yapmaları, kaynakların verimsiz alanlara tahsis edilmesine neden olmakta, sermaye piyasasının kaynakların verimli alanlara tahsisi ile ilgili fonksiyonunun gerçekleşmesini önlemektedir.

Diğer yandan yatırımcıların sermaye piyasasına olan güvenleri de sarsılmaktadır. Hâlbuki yatırımcıların sermaye piyasasına olan güvenlerinin sağlanıp sürdürülmesi, sermaye piyasasının ekonomik büyümeyi finanse etme fonksiyonunun gerçekleşmesinde hayati önem taşımaktadır.

Finansal bilgi manipülasyonu yapan şirketlere danışmanlık hizmeti veren mali kurumlar ile bu şirketlerin menkul kıymetleri hakkında tavsiyede bulunan mali müşavirlerin, finansal manipülasyonların ortaya çıkarılması konusunda beklenen katkıyı sağlayamamaları, finansal manipülasyon uygulamalarının sürdürülmesini sağlamaktadır.

Manipüle muhasebe uygulamaları ile ulaşılmak istenen sonuçlar, işletme açısından kısa vadeli avantajlar oluşturacaktır. Bu nedenle işletmelerin üst düzey yönetimi kısa vadede büyük kârlar elde etmek yerine, uzun vadede toplumda güven yaratıp, itibar kazanmak suretiyle daha büyük kârlar elde edebileceğini anlamalıdır. Bu anlayışı işletme genelinde etkili kılabilecek dürüstlük ve etik kuralları benimsemelidir.

Muhasebe manipülasyonu yöntemleri ve teknikleri incelendiğinde, yapılan muhasebe manipülasyonlarının genellikle işletme kaynaklı olduğu ve sıklıkla da muhasebe ilke ve standartları kullanılarak yapıldığı görülmektedir.

İşletmelerin yaptıkları muhasebe manipülasyonlarının, kamuya zarar vermesini önlemek için muhasebe ilke ve standartları ile denetim ilke ve standartlarının

uygulama alanlarının çoğaltılması ve meslek mensuplarının mesleki yargılarının eğitim ve uygulamalar yardımıyla geliştirilmesi gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AKDOĞAN, Nalân. Nejat Tenker. (2007) *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*. Ankara. Gazi Kitabevi.
- ALTINDAĞ, Mehmet. (2001) *Vergi ve Revizyon Rehberi*. Ankara. Yaklaşım Yayınları.
- DOYRANGÖL, Nuran. (2007) *İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim*. İstanbul. Deloitte Academy.
- GÜRBÜZ, Hasan. (1995) *Muhasebe Denetimi*. İstanbul. Bilim Teknik Yayınları.
- IRMAK, Ramazan. vd, (2002) *Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri ile Bunların Tespit Yöntemleri*. Ankara. Şafak Matbaacılık.
- KARAKOÇ, Yusuf. (1997) *Türk Vergi Yargılaması Hukukunda Delil Denge*. İzmir. YMM AS Yayınları.
- MULFORD, Charles W. Eugene Comiskey. (2002) *The Financial Numbers Game Detection Creative Accounting Practicies*, John Wiley&Sons Inc.
- ÖNDER Türkan, (2001) *Batan Bankalar Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı*, İstanbul. Beta Basım Yayın.
- ÖZER Gökhan, (1996) *Muhasebe Kârları ile Hisse Senedi Verimleri Arasındaki İlişkiler: İMKB'de Deneysel Bir Analiz*, Ankara. Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.

DERGİLER

- AREN, Selim. (2010) Yönetim Değişikliği ve Finansal Rapor Manipülasyonları. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*. Cilt:10 Sayı: 1 S: 1-10
- BOZKURT, Nejat. (2000) İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler. *Yaklaşım Dergisi*. S: 63-68
- Breton, STOLOWY H. G. (2000) A Review of Research on Accounts Manipulation. *Paper for the Annual Congress of European Accounting Association*. S: 29-31

DEMİR, Volkan. Bahadır OĞUZHAN. ( ) Muhasebe Manipülasyonu:
Yöntemler ve Teknikler. *Mali Çözüm Dergisi*,
84. S:

FUDENBERG, Drew. Jean TIROLE. (1995) A Theory
Smoothing Based on Incumbent Rents. *Journal of*
93

KURŞUNEL, Fahri. Alkan Alper Tunga. (2005) İşletme
Uygulamalarının Arkaplanı. *Selçuk Üniversitesi MYO*

KÜÇÜKSÖZEN, Cemal. Güray KÜÇÜKKOCAOĞLU (2005)
Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine
Bir Çalışma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. S: 161-171.

ÖZBİRECİKLİ, Mehmet. (2006) Bağımsız Denetçinin Müşteri
Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları ve
Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme. *Muhasebe ve Denetim*
S:1-17

SALTOĞLU, Müge. (2003) Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı şirketlerin
ve Enron Örneği. *Muhasebe ve Denetim Bakış*. S: 107-116

TORAMAN, Cengiz. (2002) Enron Olayı ve Bu Olaydan Çıkarılması Ge
Dersler. MUFAD. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. S: 84-90

YAYINLANMAMIŞ TEZLER

AREN, Selim. (2003) *Yöneticilerin Kâr Yönetimi İle İlgili Tutumları*
İMKB’de Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gebze Y
Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYARLIOĞLU, Akif. (2007) *Kâr Yönetimi Uygulamaları ve İstanbul M*
Kıymetler Borsası’nda Test Edilmesi. (Yayınlanmamış Doktora T
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BAYIRLI, Rıdvan. (2006) *Yaratıcı Muhasebe: Etik, Firma Değeri ve Örne*
Uygulama. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi S
Bilimler Enstitüsü.

ÇATIKKAŞ, Özgür. (2005) *Bankalarda İç Kontrol* *De*
Fonksiyonunun Etkililiği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ma
Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

KÜÇÜKSÖZEN, Cemal. (2004) *Finansal Bilgi Manipülasyonu*
Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları. (Yayınlan
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZCAN, Murat. (2007) *Kâr Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Etik Yargı Farklılıkları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SÜER, Ayça Zeynep. (2004) *Muhasebe Mesleğinde Enron Vakası ve Getirdikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YAYLA, Hilmi Erdoğan. (2006) *Güç ve Yetki İlişkilerinin Muhasebe Bilgisi Kararları Üzerindeki Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SEMPOZYUM BİLDİRİSİ

KAYACAN, Murad. (2006) *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Ulusal Finansal Raporlama Standartları Açısından Gelişmeler*. İzmir Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu-X, 6-10 Aralık, Kıbrıs.

İNTERNET

AYRES, Frances L. www.austincc.edu/njacobs/Acct_Theory/09.05.2011
Perceptions of earnings quality: what managers need to know., March 1994
v75 n9 p27(3), [http://www.austincc.edu/Management Accounting](http://www.austincc.edu/Management_Accounting).

ÇITAK, Nermin. www.archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/ 23.09.2009.
Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?
www.archive.ismmmo.org.tr/

DUNCAN, James R. ftp://cba.uri.edu/Classes/Jelinek/MAC_508/Articles/
22.10.2009 Twenty Pressures to Manage Earnings. <ftp://cba.uri.edu>

KÜÇÜKKOCAOĞLU, Güray. vd. 18.11.2009
www.baskent.edu.tr/~gurayk/kisiselfinbilmanneuraltur. Finansal Bilgi
Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sınır Ağı Modelinin Kullanımı.
www.baskent.edu.tr

(2001) Twenty Pressures to Manage Earnings. *The CPA Journal*, July

Sermaye Piyasası Kurulu; *Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon, Kullanılan Yöntem Örnekleri Manipülatif İşlem Kalıbı Örnekleri Korunma Yolları*. Aralık 2003, S: 2-3. www.spk.gov.tr, Erişim Tarihi, 20.01.2010.

